

Pedagógiai Szemle XXVIII (1978) 9. sz. 846-847

lönbözők az ország többi általános iskolájában folyó munkától. Hasznos könyv, mivel szemléletformáló. Rámutat arra, hogy mi minden változik körülöttünk, s hogy az iskola sem tapadhat meg a régi, hagyományos módszereknél, csak azért, mert megszoktuk. Elolvasásakor az is megfogalmazódik, hogy akinek (akiknek) jobbitó elképzelésük van a tanítással kapcsolatban, azok megtalálják a kipróbálás módjának lehetőségét.

Ennek a könyvnek a megjelenése igen jó ok és alkalom arra, hogy a pedagógusok és az oktatással foglalkozó más szakemberek elmondják véleményüket a könyvben tárgyalt kérdésekről és az azokkal kapcsolatos problémákról. Pedagógiánk érdeke, hogy a vélemények napvilágra kerüljenek, s a nyílt vitával csak nyerhetünk.

2000 példányban jelent meg a könyv.

Ha ezt a számot összevesszük a pedagógusok számával (még ha csak az általános iskolai pedagógusok számával is), akkor arra kell gondolnunk, hogy a példányszám megállapítói csupán a „vált fülűkre” gondoltak. Igaz, a könyv nem könnyű olvasmány. Nehézzé teszik a neveléstudományi, filozófiai s az egyéb tudományok körébe tartozó fejtegetések, ezek új relációinak ismertetése; mégis azt hiszem, több olyan pedagógus van, aki időt és szellemi energiát szán egy ilyen könyv elolvasására. Úgy vélem, heves vitát fog kiváltani a mű, s ez újabb érdeklődőket, vásárlókat teremt majd. Az biztos, hogy azok, akiknek a könyvespolcára felkerül, értékes művel gazdagodnak.

(Tankönyvkiadó, Budapest, 1978. 188 l.)

Dobiné Mónus Erzsébet

Losonczi Ágnes: Az életmód az időben, a tárgyakban és az értékekben

Miből áll a vasárnapi ebéd? Miért nem költözik be a fiatal orvosházaspár az újonnan készült szolgálati lakásba? Mennyi személyautó volt Magyarországon a világháború előtt, és mennyi húsz évvel a felszabadulás után? Ki hogyan öltözteti a gyermekét? Hogyan élt a nemes, a polgár, a paraszt, a munkás? Nem egy realista nagyregény témáit sorolom föl, csak Losonczi Ágnes monográfiáját ajánlom, amely az életmódról szól.

A szerző neve bizonyára nem ismeretlen azok előtt, akik a magyar szociológiai és közművelődési irodalmat figyelemmel kísérik. 1969-ben zene-szociológiai könyve jelent meg (*A zene életének szociológiája*, Bp.), 1974-ben a zene és az ifjúság tömegmozgalmainak kapcsolatáról publikált (*Zene, ifjúság, mozgalom*, Bp.). Új könyve, amely a Gondolat Kiadó Társadalomtudományi Könyvtár sorozatában jelent meg, az MTA Szociológiai Intézetének 1968-ban kezdett Békés megyei vizsgálatából nőtt ki. De nem pusztán az empirikus vizsgálati adatok ismertetéséből áll, még csak nem is elméletalkotás a tapasztalati tényanyag elrendezése és megértése végett. Bár a „szabályos” társadalomkutatási irodalomban így szokásos, Losonczi Ágnes túlleppte ezeket az iratlan szabályokat. Könyvet írt az életmódról, amelyet, ha nagyobb pontosságra törekednék, monográfiának neveznem sem lenne szabad. Mit is mondjak? Leginkább talán az életmód „megközelítéseinek”, „vetületeinek” nevezném, vagy egészen egyszerűen: gondolatoknak életünk mai módjáról.

Ezzel persze semmiképp sem akarom kisebbiteni Losonczi Ágnes új könyvének értékét; sőt inkább kiemelni a szűkebben szaktudományos tanulmányok közül, hogy mennél több érdeklődő figyelmét felhívhassam rá. Mert mit is tanulhatunk meg e könyvből az életmódról? A szerző megfogalmazásában: „az életmódkutatás lényege az, hogy az emberek oldaláról vizsgálja a társadalmat”, valamint azt, hogy „mi fontos az embereknek életük szervezésében” (47. l.). De ez a program csak látszólag egyszerű; valójában nagyon sok buktatót rejtget. A veszély itt az — mint minden tapasztalati vizsgálat során —, hogy vagy megmaradunk a hétköznapi „életszagú” megfigyelések szintjén, vagy elméletileg túlbonyolítjuk a dolgot, amiből aztán aligha lehet módszertanilag korrekt tapasztalati vizsgálatot végrehajtani. Losonczi Ágnes — hogy ezt a dilemmát elkerülje — viszonylag egyszerűen kezelhető, mégis kellően differenciált fogalmakat ajánl. Azt mondja, hogy az életmód objektív oldalát a létfeltételek alkotják. Ezek mérhető, statisztikailag megragadhatók. Egyúttal viszonylag egyszerűbben kimutatható társadalmi-gazdasági és történeti meghatározottságuk. Az életmód szubjektív oldalát pedig „kulturális mintáknak” nevezi, és a létfeltételek „kezelését”, „stilizálását”, lényegében felhasználását és megélését érti rajta (44. l.). A „létfeltételek” persze, mint említettem, csak összefoglaló jelölés. Benne a természeti és a társadalmi feltételek egymásra rétegzetten jelennek meg, sőt anynyira szorosan össze is fonódnak, hogy

nem könnyű vagy éppen lehetetlen különválasztani őket. De ha ezek a „kezmény társadalmi tények” behatárolják az életszervezést és életvezetést, akkor — kérdezi Losonczi Ágnes — „hol marad az alkotó ember”? Válaszával csak egyetérthetünk: „Az objektív világ csak tendenciaszerűen határozhatja meg az életmódot”, és „az adott rendelkezési lehetőségek szabadságfokán belül is lehetséges alternatív életmódok és életfeltételi rendszerek kialakítása” (730., 728. l.).

A könyv az életmód mindkét oldalát igyekszik ugyan együtt kezelni, de a szerző nem titkolja, hogy mégis inkább a kulturális minták kialakulása, elterjedése és továbbélése érdekli. Annnyira, hogy a könyv első, történeti részét egyenesen ezeknek az életmódmintáknak szenteli. Csöppet sem irigylésre méltó vállalkozás, hiszen, mint előljáróban megjegyzi, igen szerény az elemzés alapjául szolgáló anyag, és egységes szempontok szerint csak nehezen rendezhető. Tudva ezt, a szerző széles körű olvasottsága és problémaérzékenysége még több tiszteletet érdemel.

A könyv második része a mai életmód objektív oldalait tárgyalja a már említett Békés megyei vizsgálat főbb tanulságai alapján; a könyv harmadik része pedig az ún. kulturális mintákat. A könyvet kutatói függelék zárja irodalomjegyzékkel, módszertani utalásokkal, illetve a legfontosabb elméleti tanulságokat összefoglaló zárszóval.

Mit tudhat meg Losonczi Ágnes könyvéből az, aki — elméletileg vagy gyakorlatilag — a neveléssel foglalkozik? S miért van rá szüksége? Kezdjük a gyakorlati tanulságokkal. Az „életmód” olyan fogalom, amely hasznosan szolgálja mindannak megértését, ami az intézményes nevelőmunka háttérjében történik. A családlátogatások; a szülőkkel történő találkozás, az ifjúsággal való kötetlen együttlét tapasztalataira gondolok. A pedagógus számára nem egy ilyen találkozás maradandó élmény; de csak nehezen tudjuk értelmezni, megérteni és továbbgondolni, hogy mi miért történik otthon és az iskolában tanítványainkkal. Leginkább elpszichologizáljuk, de újabban nemegyszer elszociologizáljuk tapasztalatainkat. Ha viszont a létfeltételek és a kulturális minták ellentmondásait keressük, bizonyára könnyebben és főleg átfogóbban érthetjük meg az adott nevelői helyzetet. Nem folytatom: eléggé közismert gondolat ez az újabb kori hazai nevelésszociológiából.

Ami a nevelésen gondolkodók számára meg egyenesen kikerülhetetlen kate-

gória, az az „életmód”. Közvetítő fogalom, amelyben számos társadalomkutatás empirikus eredménye és több társadalomtudomány eltérő fogalomrendszere összekapcsolható. Főként ha mindjárt kiegészítjük a „szocializáció” és a „kultúra” fogalmával. (Mindkettőre utal Losonczi Ágnes is könyvének bevezetőjében.) Ha a kultúrán a tárgyakban is tükröződő, intézmények megszilárdította társadalmi viszonyrendszert értjük, akkor eléggé nyilvánvaló, hogy ez csupán az „életmódban” ragadható meg empirikus módszerekkel. Az „életmód” foglalja magában a tapasztalatokat, tevékenységeket és normák rendszerét, amelybe ki-ki bele- nő (szocializáció-perszonalizáció). Ez az egyetemes társadalmi folyamat — tehát hozzá a nevelésszociológus —, amelynek különféle társadalmi szervezetei a történelem legkülönbözőbb iskolái (iskolafajtái, iskolarendszerei stb.). Így az „életmód” fogalmát használva, a legkülönbözőbb társadalomkutatások eredményei gazdagíthatják a nevelésről alkotott fogalmunkat.

Minden bizonnyal így fogja gazdagítani a nevelésről alkotott képet Losonczi Ágnes könyve is, bár azt meg kell valánom: nem könnyű olvasmány. Talán azért nem, mert túl érdekes; vagy mert komplex megközelítéssel kísérletezik? Főként a szerkezete okozott nekem nehézséget. Túlonról szerteágazó, mindegyre újabb és újabb szempontokat, értelmezéseket, megközelítéseket vet föl, úgy-hogy a kevésbé figyelmes olvasó könnyen a bőség zavarába esik. (De néha az író is: mutatja a többféle előszó és zárszó, az összegezés kísérletei.) Leginkább fán azt fájjalom, hogy a szerző függőben hagyta a történeti és a szinkronikus életmódvizsgálat elsőbbségének kérdését, s emiatt sajnos, történeti elemzése is hosszúra nyúlt bevezetőnek látszik. Másfelől meg mindenki igen-igen hiányolhatja — s a mű terjedelme miatt joggal —, hogy csak függelékül kapott sovány szakirodalmi áttekintést. Az újonnan érkezett társadalomtudományoknak, úgy látszik, közös gyöngéjük ez. Sem a pedagógus, sem a szociológus nem tud még elég kutatásai történeti kontinuitásáról.

De a szűkebb szakmai aggályoknak nem itt a helyük. Ajánlom hát Losonczi Ágnes villózó és elkötelezett szép művét mindenkinek, akit az ember, az emberi élet, az élet teljessége, az ezt megismerni törekvés foglalkoztat.

(Gondolat Kiadó, Budapest, 1977. 796 l.)

Kozma Tamás